

Олексій Гончаренко,
Оксана Пильтяй
(Переяслав-Хмельницький)

ГРУНТОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ СОЦІАЛІСТИЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА (М. КИЇВ) У 1935-1940 рр.

Стаття присвячена питанням історії створення та діяльності Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства, аналізу стану розвитку ґрунтознавчих досліджень у другій половині 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: агроґрунтознавство, науково-дослідна робота, дослідження ґрунтів, сільське господарство.

Для уникнення помилок сьогодення в питаннях організації аграрної науки в Україні необхідно досліджувати діяльність сільськогосподарських науково-дослідних закладів у різні періоди їх існування. До того ж, на сучасному етапі новітні економічні підходи, що ґрунтуються на засадах реформування аграрних відносин, потребують обов'язкового врахування в повному обсязі необхідної інформації про ґрунти, що неможливо без попереднього історичного аналізу.

Останнім часом з'явилася низка науково-історичних праць, присвячених історії вітчизняного ґрунтознавства: роботи В.А. Вергунова [2-3], Е.Г. Дегодюка [5], Г.А. Мазура [9], І.І. Назаренка [16], В.Ф. Сайка [22] та ін. Виявлена нами галузева література не дає достовірного та вичерпного уявлення про всі етапи історичного розвитку аграрної науки в Україні. У цьому контексті постає державна потреба у відтворенні цілісної історії становлення і діяльності науково-дослідних установ на підставі вивчення документальних джерел.

Метою даної статті є дослідження історії створення і структури Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства, визначення завдань і основних напрямів його діяльності щодо ґрунтознавчих досліджень.

У знайдених нами архівних документах ЦДАВО України за 1935 р. відображені окремі відомості щодо створення Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства (далі – УНДІСОЗ) [4]. У документі зазначалося, що в Києві передбачається організувати Всеукраїнський інститут соціалістичного землеробства (з обслуговуванням Харківської області) на базі Українського інституту рослинництва, Всеукраїнського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства, Українського інституту захисту рослин, лабораторії хімізації ВУАСГН, Харківської селекційної станції, Іванівської дослідної станції Главсахар, Експериментального господарства УІРа в Огульцях, Харківського філіалу станції городнього господарства Олексіївського колгоспу УВО, Українського відділення «Госсортосети» з 48 сортодільницями, Державної насінневої інспекції та Українського науково-дослідного інституту Південного плодоягідного господарства. До структури інституту планувалося включити ряд відділів, зокрема й відділ Агроґрунтознавства та хімізації на базі ВУНДІАХ і лабораторію хімізації ВУАСГН, та створити лабораторію агроґрунтознавства [4, арк. 52].

За даними інших архівних матеріалів ННЦ Інституту землеробства УААН, в одному з документів М.І. Пшеничний подає деякі відомості з історії розвитку УНДІСОЗ, вказуючи, що у зв'язку з реорганізацією Українського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства на його базі в січні 1936 р був створений УНДІСОЗ [20, арк. 3]. Проте в інших джерелах виявлено деякі розбіжності щодо питань створення інституту. Так, у

ювілейному випуску, присвяченому 100-річчю Інституту землеробства Української академії аграрних наук [6], подається коротка історія створення інституту, де вказано, що інститут створено на базі агрохімічної лабораторії Київського товариства сільського господарства та сільськогосподарської промисловості: «1928 року лабораторію було перетворено в Український науково-дослідний інститут агрохімії і ґрунтознавства, який 1935 року перейменовано в Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства...» [6, с. 71]. Ці ж дані ми знаходимо і в іншому джерелі [23, с. 3]. Проте, як в одному, так і в іншому збірниках із поля зору випав ВУНДІАХ, який має пряме відношення до організації УНДІСОЗ. Щодо дати реорганізації інституту, проаналізувавши ряд статей та архівних матеріалів, зустрічаємо назву УНДІСОЗ уже в 1935 р., який у цей час проводив одну з основних своїх науково-дослідних робіт щодо складання ґрунтово-агрохімічних карт території бурякових МТС і колгоспів, розпочату ще в 1934 р. ВУНДІАХ.

У 1999 р. у спеціальному випуску збірника Інституту землеробства УААН «Землеробство» вміщено ряд статей, які певною мірою висвітлюють історію створення інституту. Проаналізувавши публікації, знаходимо окремі недоречності. Так, наприклад, у статті академіка В.Ф. Сайка [22] подано відомості щодо створення інституту та його керівників: «У 1928 р. на базі станції (автор мав на увазі Київську крайову контрольно-насіновеу – О.Г., О.П.) був створений Український науково-дослідний інститут агрохімії і ґрунтознавства. Директором був призначений Г.І. Жуков (1928-1932 рр.). ...Після нього Інститут очолювали О.І. Подвиг (1932-1935 рр.), кандидати с.-г. наук Л.П. Глухота (1935-1937 рр.), М.Т. Коновалов (1937-1941 рр. і 1945-1956 рр.). ...У 1935 р. Інститут перейменовано в Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства...» [22, с. 4].

Аналогічну ситуацію про створення Інституту знаходимо у статтях професора Е.Г. Дегодюка та академіка Г.А. Мазура, вміщених у цій же збірці. У статті першого з них мова іде вже про Київську крайову сільськогосподарську дослідну станцію, що функціонувала до 1928 р., відома з 1932 р. як Український науково-дослідний інститут ґрунтознавства і хімізації сільського господарства, а з 1935 р. – як Інститут землеробства [5, с. 20]. Г.А. Мазур згадує Центральну агрохімічну лабораторію, створену в 1928 р., стверджуючи, що на її основі в 1932 р. було створено Інститут ґрунтознавства і хімізації сільського господарства, який у 1936 р. перейменовано в Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства [9, с. 102].

Як бачимо, подані авторами відомості дещо суперечать вище викладеному матеріалу щодо періоду перебування на посадах керівників ВУНДІАХ і часу створення Інституту, хоча стаття академіка Г.А. Мазура досить широко розкриває науково-дослідну роботу згаданої установи та її співробітників і є цікавою для істориків вітчизняного ґрунтознавства. Прослідкувавши історію створення ВУНДІАХ, а відповідно, і УНДІСОЗ, достеменно стало відомо, що УНДІСОЗ був створений у 1935 р. на базі Всеукраїнського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства. Із створенням УНДІСОЗ тематика його досліджень розширилася, проте профілюючими залишилися дослідження з питань ґрунтознавства та агрохімії.

До складу інституту ввійшли такі відділи та лабораторії:

- *відділ рільництва* з п'ятьма лабораторіями: землевпорядження і сівозмін, обробітку ґрунту і боротьби з бур'янами, зернових і зернобобових, олійних культур і багаторічних трав, технічних і нових культур;
- *відділ удобрення*;
- *відділ кормовиробництва*;
- *відділ селекції та насінництва* з чотирма лабораторіями: зернових культур, круп'яних культур і кукурудзи, технічних і олійних культур, трав;
- *відділ захисту рослин від шкідників і хвороб*;
- *відділ агроґрунтознавства* з двома лабораторіями: територіальних досліджень і родючості ґрунту;

– відділ економіки і організації сільськогосподарського виробництва.

До складу інституту ввійшли й окремо створені лабораторії: фізіології рослин, мікробіології ґрунту, агрохімії [20, арк. 4].

УНДІСОЗ очолив Л.П. Глухота, який перебував на посаді директора до 1937 р., а з 1937-1941 рр. посаду директора інституту обіймав М.Т. Коновалов [6, с. 5]. Функції заступника директора з наукової частини виконував О.Т. Калачиков.

О.Т. Калачиков у галузі агроґрунтознавства працював з 1930 р., а до того часу основну увагу приділяв питанням агрохімії. В агроґрунтознавстві він переважно розробляв питання класифікації та агрономічної характеристики ґрунтів УРСР, провів значну організаційно-наукову та методичну роботу у період складання агроґрунтових карт колгоспів, МТС і областей УРСР, а також щодо складання зведеної ґрунтової карти в масштабі 1:400000 зони бурякосіяння УРСР (1935-1936 рр.) і карти ґрунтів УРСР [24, арк. 9].

На 1936 р. припадає завершення складання більш детальних карт ґрунтів Полісся і Лісостепу та Київської, Вінницької, Полтавської і Харківської областей (П.А. Костюченко, Г.М. Самбур, К.С. Божко, Н.Б. Вернандер та ін.), які стали основою для планування агротехнічних заходів, введення та освоєння сівозмін, спеціалізації сільського виробництва [9, с. 102-103].

У 1936-1937 рр. колектив УНДІСОЗ остаточно доопрацював методику складання ґрунтово-агрохімічних карт. У цій роботі брали участь агроперсонал та агрохімічні лабораторії МТС і колгоспний актив [14, с. 79].

Одним із завдань інституту було проведення значної роботи дослідження ґрунтів і зведення усіх наявних матеріалів з геології, гідрології, агроґрунтознавства, геоботаніки й агротехніки зони бавовносіяння УРСР. У результаті завершення цієї справи Г.Г. Маховим було укладено монографію «Агровиробнича характеристика ґрунтів зони бавовносіяння УРСР» (1937 р.), у якій автор подав стислий опис ґрунтів зони бавовносіяння, їхню генетичну класифікацію, фізико-хімічні показники та можливе групування за ступенем наявності основних агровиробничих показників [10], а також карту ґрунтів зони бавовносіяння УРСР, яку в 1936 р. було видано разом з «Довідником агронома-бавовняра». Ці роботи дали виробничо-цінний матеріал для районування культури бавовнику та раціоналізації агротехніки.

На основі науково-дослідних робіт УНДІСОЗ подано рекомендації колгоспам щодо застосування місцевих мергелів на піщаних підзолистих ґрунтах, лесування опідзолених і осолоділих ґрунтів зони бурякосіяння. Досліди, проведені в колгоспах, показали високу ефективність цих заходів. До того ж було досліджено вплив вологості ґрунту на формування структури розпорощених ґрунтів при їх механічному обробітку. Дослідження умов формування структури ґрунтів і їхньої міцності дало цінні поради для ефективності обробітку різних ґрунтів за певних умов вологості [14, с. 80].

Починаючи з 1934 р. значна увага приділялася вивченню природи та властивостей колоїдної частини ґрунту, водно-фізичних властивостей різних типів ґрунтів (проф. О.Ф. Тюлін, І.Г. Захарченко, М.Г. Йовенко, В.Н. Германова та ін.). У ці роки розпочато дослідження з питань хімічної меліорації, які проводилися у тимчасових дослідах на сірих лісових ґрунтах і стосувалися методів визначення потреби ґрунтів у вапнуванні, доз меліорантів і форм сполук кальцію (М.М. Годлін, О.І. Стоцький, Г.М. Самбур). У 1937 р. ці дослідження продовжив на Поліській дослідній станції С.М. Міневич [9, с. 105].

За умов колективізації, укрупнення полів, створення МТС і переходу з кінної тяги на тракторну можливість визначення глибини і строків обробітку ґрунту значно поширювалися [22, с. 6], у зв'язку з чим інститутом розглядалося питання щодо глибини оранки, яке для одержання високого і сталого врожаю мало неабияке значення. Польові дослідження з цього питання проводили Г.Г. Махов, Ф.А. Попов, О.М. Вишинський (1935-1941 рр.) [17]. Г.Г. Махов звернув увагу на невеликий наявний дослідний матеріал інституту, який доводить, що питання глибокої оранки потрібно ставити диференційовано стосовно до різних ґрунтів. Так, наприклад, на чорноземах у комплексі інших заходів найдоцільнішою буде глибока оранка плугом з

передплужником, на солонцях, легких підзолистих ґрунтах і на опідзолених (сірих лісових) ґрунтах Лісостепу – глибока оранка плугом з ґрунтопоглиблювачем відповідної системи або двоярусним плугом, але у всіх випадках у комплексі з угноєнням і вапнуванням [14, с. 77].

У довоєнні роки в лабораторії агроґрунтознавства проводив дослідження фосфатного режиму ґрунтів член-кореспондент АН України П.О. Дмитренко. За відомостями Г.А. Мазура, у результаті цих досліджень було встановлено цілий ряд закономірностей (між вмістом гумусу в чорноземах і кількістю органічного фосфору, вмістом натрію, заліза й гумусу у водній витяжці та водорозчинного фосфору в дерново-підзолистих і опідзолених ґрунтах), що дає підстави віднести їх до класичних [9, с. 105].

Дослідами УНДІСОЗ і бавовницької станції (м. Херсон) було встановлено високу ефективність органічних добрив (гною) на солонцюватих ґрунтах півдня та опрацьовано нову техніку внесення мінеральних добрив, що забезпечує їх високу ефективність [14, с. 76]. У 1935 р. колектив УНДІСОЗ вперше розпочав детальне агрономічне дослідження разом з постановкою дослідів з добривами та раціональним обробітком солонцюватих каштанових ґрунтів і солонців МТС зони бавовносіяння [14, с. 79].

Починаючи з 1936 р. інститут розгорнув проведення досліджень ефективності впливу мікроелементів (бор, марганець) на врожай бобових трав, ярих зернових і олійних культур. У результаті проведеної роботи було констатовано факт різкої зміни динаміки поживних речовин у ґрунті під впливом внесення мікроелементів. Доказом цього є досліді, проведені О.Т. Калачиковим з 1935 по 1941 рр. [24, арк. 8-9].

У цьому ж році, на основі узагальнення результатів ґрунтових досліджень у МТС і колгоспах, інститут розробив методіку складання ґрунтових карт колгоспів силами агроперсоналу МТС і колгоспного активу хат-лабораторій. У результаті чого, наприклад, у Донецькій області більше 50-ти хат-лабораторій у 1936-1937 рр. склали ґрунтові карти колгоспів, користуючись розробленою методикою УНДІСОЗ [7, с. 63].

З 1936 р. під керівництвом Г.М. Самбура розпочалося вивчення природи, поширення, районування і класифікації солонцевих ґрунтів України, методів їхньої меліорації та інших прийомів підвищення родючості. Результати цих досліджень узагальнені у докторській дисертації Г.М. Самбура та ряді фундаментальних, відомих далеко за межами України, наукових праць [9, с. 105].

Сектор науково-дослідних установ Наркомзему УРСР в особі С.В. Абрамовича в журналі «Зернове господарство» опублікував статтю «Сільськогосподарська наука України в 1939 році» [1], в якій розглянув тематичні плани науково-дослідних установ на 1939 р. Так, згідно тематичного плану, колектив УНДІСОЗ продовжував вивчення практики запровадження правильних сівозмін і вивчення впливу попередників [1, с. 26]. У плані наголошувалося, що важливим агротехнічним заходом є агрохімічна меліорація каштанових солонцюватих ґрунтів і солонців півдня УРСР. Ця тема мала на меті вивчення і розробку способів покращення фізико-хімічних властивостей каштанових солонцюватих ґрунтів і солонців з метою підвищення їхньої родючості й забезпечення на них високих і сталих урожаїв зернових і технічних культур. Тема опрацьовувалася по таких основних розділах: способи окультурення солонцюватих ґрунтів, норми гіпсу без гною і на фоні гною, співвідношення норм мінеральних добрив з гіпсом, види матеріалів для гіпсування, місце внесення гіпсу в сівозміні, вплив агрохімічної меліорації на фізико-хімічні властивості ґрунтів [1, с. 29].

Також передбачалося проведення інститутом роботи щодо складання ґрунтових карт і агрономічної характеристики ґрунтів південних областей УРСР і Молдавської АРСР [1, с. 30].

Вивчаючи систему удобрення та способи обробітку ґрунту в зерно-бавовниковій сівозміні, інститут поставив перед собою завдання дати бавовносіяним районам матеріал для розробки системи раціонального застосування добрив як у цілому в сівозміні, так і по окремих культурах, розробити способи раціонального обробітку ґрунту на солонцях. Крім того, передбачалося продовжувати розробку системи заходів щодо раціонального використання змитих і розмитих ґрунтів [1, с. 30].

Питанням боротьби з ерозією ґрунтів приділяли увагу С.С. Соболев, П.П. Гандзій, П.А. Костюченко та ін. Ще в другій половині досліджуваного періоду П.А. Костюченко на середньо- та сильнозмитих ґрунтах Вінниччини за допомогою штучного дощування встановив кількісні закономірності стоку води та змиву ґрунту під різними культурами [9, с. 105].

У 1939-1940 рр. за наукові досягнення УНДІСОЗ був учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Серед наукових працівників, які завоювали право участі у цій виставці були: М.Т. Коновалов, О.Т. Калачиков, Г.Г. Махов, О.І. Душечкін, Б.М. Левантовська, К.С. Божко, Н.Б. Вернандер, Г.М. Самбур, Ф.А. Попов, П.А. Костюченко, І.Д. Колоша, О.М. Вишинський та ряд інших наукових працівників [8].

У «Книзі пошани» Виставочного комітету по Київській області УРСР за 1939 р. були вказані досягнення інституту, за які він був учасником виставки: «... в 1937-1938 рр. склав агрономічну характеристику ґрунтів і агроґрунтові карти Полісся, зернобурякової та бавовницької зони УРСР, опрацював і впровадив у виробничу систему добрива в зернобуряковій, зерно-бавовницькій, льоно-картопляній сівозмінах і при культурі махорки; за те, що розробив прийоми хімічної меліорації солонців і підзолистих ґрунтів УРСР...» [8, с. 28].

У 1939 р. УНДІСОЗ, продовжуючи роботу по агрономічній характеристиці ґрунтів УРСР, опрацював ряд важливих з теоретичного і практичного огляду питань: класифікацію і номенклатуру ґрунтів УРСР, виходячи з основних начал генетичної класифікації ґрунтів СРСР [8, с. 28]. Старший науковий працівник Ф.А. Попов, працюючи над питанням поглиблення орного шару на ґрунтах Лісостепу УРСР, запропонував систему міжрядного обробітку в період вегетації цукрових буряків і одержав цінний матеріал щодо питань поглиблення орного шару опідзолених ґрунтів Лісостепу УРСР [8, с. 29].

У цей період була організована держсортмережа, з появою якої виникла необхідність детального ґрунтово-агрохімічного обстеження землекористувань держсортодільниць.

З 1937 р. Науково-дослідний інститут ґрунтознавства Московського державного університету провів вивчення ґрунтів сортоділянок зернових культур (сортодільниці – найбільші дослідні поля (близько 100 га кожна), які планомірно розміщені по території СРСР, відповідно до розвитку зернових культур; було досліджено 1050 сортодільниць). Ця робота дала цінний матеріал для агроґрунтової характеристики всієї землеробської частини СРСР. Вона була проведена на основі широкого комплексу робіт із залученням до них великої кількості професорів і викладачів периферійних вищих навчальних закладів під загальним керівництвом В.В. Геммерлінга та І.А. Шульги.

Аналогічне завдання у 1938 р. Державною комісією сортовипробування при НКЗС СРСР було доручено Українському науково-дослідному інституту соціалістичного землеробства під загальним керівництвом НДІ Ґрунтознавства Московського університету. На території України передбачалося дослідити ґрунти 195-ти сортодільниць зернових культур. Щодо точної кількості дослідження сортодільниць, знаходимо деякі розбіжності. Так, у статті Г.Г. Махова «Дослідження ґрунтів сортоділянок зернових культур УРСР» за 1938 р. вказано 193 сортодільниці, а у статті «Районування дільниць по сортовипробуванню зернових культур в УРСР» за 1939 р. автор вказує вже 195. О.Т. Калачиков також говорить про дослідження у 1938 р. 195-ти сортодільниць [7, с. 64]. Вважаємо саме останню цифру правильною.

Дослідження сортодільниць проходили з метою складання характеристики стану родючості ґрунтових відмін кожної сортодільниці, визначення їх типу у відношенні виділення для неї району обслуговування і на основі цього уточнення їх районування; обґрунтування головних елементів раціональної системи обробітку й удобрення ґрунтів сортодільниць в умовах зерно-травопільних сівозмін [7, с. 64]. У той же час ці дослідження повинні були докладно характеризувати всі зміни ґрунтів і їхніх окремих властивостей, оскільки подальше удосконалення агротехніки і спостережень над розвитком окремих сортів зернових культур вимагало більш докладного врахування умов ґрунту. Перш за все, потрібна була основна характеристика ґрунтів кожної сортоділянки щодо їхнього фізико-хімічного складу та запасу поживних речовин. Оскільки при польовому дослідженні та за допомогою аналізу докладно

дається характеристика механічного складу кожної відміни ґрунту, який проводився у всіх основних генетичних горизонтах його профілю [13, с. 55], також дається агрохімічна й агрофізична характеристика, визначення водних властивостей ґрунту: водопроникність та водомісткість.

Наслідки дослідження ґрунтів сортодільниць УРСР планувалося подати у формі детальних планів ґрунтів у масштабі 1:2000 і текстової характеристики ґрунтів для кожної сортоділянки. Оскільки складання детальних ґрунтових планів було великою за обсягом роботою, це вимагало крім кваліфікованої праці дослідників-ґрунтознавців і аналітиків, яких назначив УНДІСОЗ, активної участі персоналу сортоділянок і обласних інспекцій [13, с. 57].

Крім згаданого плану ґрунтів, текст, що планувалося подати окремо для кожної сортодільниці вмщував генетичну, агрохімічну, фізико-хімічну й агрофізичну характеристику ґрунтів, тобто кожна сортодільниця повинна мати характеристику щодо її типовості для району, який вона обслуговує [13, с.58]. Окрім текстів-звітів для кожної сортодільниці склалися зведені обласні звіти для кожної області окремо, в яких подавалася докладна характеристика ґрунтів області. Одним з розділів звітів була докладна агровиробнича характеристика ґрунтів області [13, с. 58].

Такі ж звіти готувалися і по сортовипробуванню зернових культур. Так, згідно наказу №154 Держкомісії по сортовипробуванню зернових культур НКЗ СРСР від 19 липня 1939 р. з метою своєчасного складання зведеного звіту по СРСР за 1939 р., були вказані терміни подачі в Держкомісію даних про результати сортовипробування по областях, краях і республіках [19]. На Чернігівщині результатами сортовипробування за 1939 р. підтверджені даними випробування за попередні роки по сортодільницях області, дали підставу рекомендувати, відповідно до природних умов, найпродуктивніші сорти зернових культур [21].

З наведених характеристик щодо районування сортодільниць в УРСР було виявлено ряд як позитивних, так і негативних моментів, про які згадував Г.Г. Махов:

1) Поліська зона обслуговується в межах УРСР 16-ма сортодільницями, що розташовані у північних частинах Київської, Чернігівської, Кам'янець-Подільської та Житомирської областей. Дослідження ґрунтів цих сортодільниць довело, що не всі з них розташовані типово і не для всіх правильно виділено райони обслуговування [15, с. 68]. Тож районування слід уточнити в республіканському масштабі, адже у багатьох випадках у район обслуговування сортодільниці доцільно виділяти суміжні адміністративні райони, не зважаючи до яких областей ці райони відходять. Цього не було враховано при проектуванні обласними інспектурами [15, с. 73];

2) окремі сортодільниці, які вибрано помилково, без урахування їх типовості для району, слід ліквідувати. Необхідно також ліквідувати сортодільниці, які обслуговують по два суміжних адміністративних райони і мають цілком однакові умови як за програмою сортовипробування, так і щодо характеристики рельєфу [15, с. 73]. Наприклад, було виявлено, що в Полтавській області дві сортодільниці – Хорольська та Миргородська розташовані поблизу одна від одної, у цілком однакових умовах щодо рельєфу і ґрунту та обслуговують всього по два адміністративних райони, при всьому тому, що в цих районах, однакові ґрунти, набір культур і програма сортовипробування [15, с. 72];

3) у разі перенесення нетипової сортодільниці до іншого колгоспу, вибір нової площі потрібно проводити обов'язково з попереднім дослідженням рельєфу та ґрунту;

4) уточнюючи районування, доцільно включити в район обслуговування не лише цілі адміністративні райони, але й частину їх, тому, що в багатьох випадках адміністративний район має в різних своїх частинах різко відмінні умови. Для цього доцільно вважати при районуванні одиницею територію МТС.

Результати досліджень мали велике значення для пізнання ґрунтового покриву в зональному та регіональному аспектах, особливо ґрунтів степової зони, які до того часу детально мало вивчалися [9, с. 103]. Крім проведеної роботи щодо дослідження сортодільниць,

яка була закінчена у 1939 р., УНДІСОЗ приступив до обслідування приєднаних територій Західної України (у вересні 1939 р. до складу Радянського Союзу була приєднана більша частина західноукраїнських земель, 1940 р. – Північна Буковина, у 1945 р. – Закарпаття. На той час територія Західної України становила 88000 кв. км з населенням у 8 мільйонів [18, с. 109]). Після приєднання до України нових територій постала потреба у відродженні власних сил і багатств. Для будівництва в усіх галузях народного господарства потрібним був облік відповідних ресурсів і продуктивних сил. Зокрема, для організації планового сільського господарства й забезпечення високої і прогресивно-зростаючої врожайності потрібно було правильно провести облік і раціонально використати одного з об'єктів сільськогосподарського виробництва – ґрунтів [12, с. 86].

У 1940 р. експедиція УНДІСОЗ обстежила ґрунти Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей, унаслідок чого в 1941 р. інститут мав передати обласним земельним органам карти в масштабі 1:200000 і монографії виробничої характеристики ґрунтів і лучної кормової площі [11, с. 51].

У 1941 р. Г.Г. Махов опублікував статтю «Ґрунти західних областей і основні завдання раціональної агротехніки» [11], в якій подав коротку характеристику ґрунтів західних областей і рекомендації для застосування раціонального агротехнічного комплексу; крім того автор провів поділ західних областей на основні природні зони, що були одночасно і виробничими сільськогосподарськими зонами, а також розмістив схематичну карту ґрунтового-кліматичних зон західних областей УРСР.

Роботи з обстеження ґрунтів в окремих областях продовжувалися у повоєнні роки. На їх основі були складені карти ґрунтів Закарпатської, Чернівецької, Луганської та Хмельницької областей (Г.М. Самбур, Н.Б. Вернандер, С.О. Скорина, А.І. Гуменюк, О.М. Питулько, П.Д. Чаус, П.Ф. Літус, І.А. Власюк та ін.). Переважна більшість досліджень ґрунтового покриву України була узагальнена вченими Інституту в другій карті ґрунтів України, у 1949 р. видана «Карта ґрунтів Української РСР» та монографія «Почвы УССР» (1951 р.), які удостоєні премії АН СРСР ім. В.В. Докучаєва (Н.Б. Вернандер, Г.А. Самбур, М.М. Годлін, С.О. Скорина, П.А. Костюченко (посмертно), К.С. Божко (посмертно) [9, с. 103].

Перспективні плани лабораторії агроґрунтознавства сучасного ННЦ «Інституту землеробства» направлені на встановлення оптимальних параметрів основних показників родючості у фонових агровиробничих групах ґрунтів Лісостепу і Полісся, визначення меж стійкості ґрунтів до антропогенних навантажень, удосконалення технології відтворення та регулювання їх родючості [9, с. 109].

Досягнення лабораторії агроґрунтознавства пов'язані з іменами видатних вчених: М.М. Годліна (1883-1973 рр.) – доктора сільськогосподарських наук, професора, який працював в Інституті протягом 1932-1941 та 1944-1952 рр. і очолював кафедру ґрунтознавства у Київському сільськогосподарському інституті; Н.Б. Вернандер (1901-1986 рр.) – доктора сільськогосподарських наук, професора, яка свою наукову та викладацьку діяльність у Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка присвятила питанням географії ґрунтів; Г.М. Самбура (1901-1986 рр.) – доктора сільськогосподарських наук, який наукову діяльність присвятив глибокому вивченню засоленних і кислих земель і їх меліорації [22, с. 5].

Отже, на основі опрацьованих нами архівних матеріалів ЦДАВО України та ННЦ «Інституту землеробства» УААН з'ясовано, що Український науково-дослідний інститут соціалістичного землеробства був створений у 1935 р. в м. Києві на базі Всеукраїнського науково-дослідного інституту агроґрунтознавства та хімізації сільського господарства. У довоєнний період інститут очолювали: у 1935-1937 рр. – Л.П. Глухота, з 1937-1941 рр. – М.Т. Коновалов. Під час їхнього керівництва тематика інституту розширилася, однак профілюючими залишилися дослідження з питань агроґрунтознавства й агрохімії. Дослідження ґрунтів сортодільниць зернових культур дали можливість раціоналізувати роботу з районування сортосітки й уточнення системи удобрень; їхні результати сприяли глибокому пізнанню ґрунтового покриву в зональному та регіональному аспектах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С.В. Сільськогосподарська наука України в 1939 році / С. В. Абрамович // *Зернове господарство*. – 1939. – № 1-4. – С. 26-35.
2. Вергунов В. А. Нариси історії аграрної науки, освіти та техніки / В. А. Вергунов. – К.: Аграрна наука, 2008. – Ч. 2. – 568 с. – (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». – Кн. 24).
3. Вергунов В. А. Українське ґрунтознавство: історія становлення та розвитку у наукових школах, інститутизації і періодизації / В. А. Вергунов // *Історія української науки на межі тисячоліть: зб. наук. праць*. – К., 2006. – Вип. 24. – С. 46-79.
4. Всеукраїнський ін-т соціалістического земледелія. – ЦДАВО України. – Ф. 1055. – Оп. 1. – Од. зб. 1631. – Арк. 52-53.
5. Дегодюк Е. Г. Шляхи поступу агрохімічної науки в Україні – у вимірі часу інституту землеробства / Е. Г. Дегодюк // *Землеробство: міжвід. темат. наук. зб. [спецвипуск]*. – К.: Нора-Прінт, 1999. – № 73. – С. 19-27.
6. Інститут землеробства / УААН. – К., 2000. – 43 с.
7. Калачиков А. Т. В.В. Докучаев и его творческое наследие в советской Украине / А.Т. Калачиков // *Почвоведение*. – 1939. – № 1. – С. 58-65.
8. Калачиков О. Т. Досягнення науки – на всенародний показ / О. Т. Калачиков // *Зернове господарство*. – 1940. – № 4. – С. 27-31.
9. Мазур Г. А. Науковий доробок ґрунтознавців / Г. А. Мазур // *Землеробство: міжвід. темат. наук. зб. [спецвипуск]*. – К.: Нора-Прінт, 1999. – № 73. – С. 101-111.
10. Махов Г. Г. Агро-виробнича характеристика ґрунтів зони бавовносіяння УРСР / Г.Г. Махов // *Труди Українського науково-дослідного інституту соціалістичного землеробства*. – Т. III. – К.; Полтава, 1937. – 144 с.
11. Махов Г. Г. Ґрунти західних областей УРСР і основні завдання раціональної агротехніки / Г. Г. Махов // *Соціалістичне сільське господарство*. – 1941. – № 1. – С. 51-57.
12. Махов Г. Г. Ґрунти Західної України та Західної Білорусії / Г. Г. Махов // *Зернове господарство*. – 1939. – № 8-9. – С. 86-88.
13. Махов Г. Г. Дослідження ґрунтів сортоділянок зернових культур УРСР / Г. Г. Махов // *Зернове господарство*. – 1938. – № 5. – С. 55-58.
14. Махов Г. Г. Досягнення агрономічного ґрунтознавства УРСР за 1917-1937 рр. / Г.Г. Махов // *Зернове господарство*. – 1937. – № 11 (14). – С. 76-81.
15. Махов Г. Г. Районування дільниць по сортовипробуванню зернових культур в УРСР / Г.Г. Махов // *Зернове господарство*. – 1939. – № 2. – С. 66-73.
16. Назаренко І. І. Історія і методологія ґрунтознавства: [навч. посіб.] / І. І. Назаренко. – Чернівці: Рута, 2000. – 68 с.
17. Попов Ф. А. Поглиблення орного шару ґрунту як спосіб підвищення урожаю / Ф. А. Попов // *Соціалістичне сільське господарство*. – 1941. – № 5. – С. 24-32.
18. Постников Б. Западная Украина и Западная Белоруссия / Б. Постников // *Соціалістическое сельское хозяйство*. – 1939. – № 12. – С. 109-115.
19. Приказ № 154 по Госкомиссии по Сортоиспытанию Зерновых Культур при НКЗ СССР от 19 июля 1939 года // *Информационный бюллетень государственной комиссии по сортоиспытанию зерновых культур при НКЗ СССР*. – 1939. – № 13-14. – С. 8-11.
20. Пшеничний Н. И. Некоторые данные истории развития Украинского научно-исследовательского института земледелия. – Архів ННЦ «Інституту землеробства» УААН. – Ф. 4759. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 1-9.
21. Романенко Г. Т. Сортовипробування зернових культур на Чернігівщині / Г. Т. Романенко // *Зернове господарство*. – 1940. – № 1. – С. 48-51.
22. Сайко В. Ф. Становлення Інституту землеробства Української академії аграрних наук / В.Ф. Сайко // *Землеробство: міжвід. темат. наук. зб. [спецвипуск]*. – К.: Нора-Прінт, 1999. – № 73. – С. 3-19.

23. Украинский научно-исследовательский институт земледелия. – К.: Изд-во «Реклама», 1969. – 48 с.
24. Характеристика научной работы кандидата с.-х. наук, проф. Калачикова А.Т. – Архів ННЦ «Інституту землеробства» УААН. – Ф. 4759. – Оп. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 7-10.

Гончаренко А., Пильтай О. Почвенные исследования Украинского научно-исследовательского института социалистического земледелия (г. Киев) у 1935-1940 гг.

Статья посвящена вопросам истории создания и деятельности Украинского научно-исследовательского института социалистического земледелия, анализу состояния развития почвенных исследований во второй половине 30-х гг. XX века.

Ключевые слова: агропочвоведение, научно-исследовательская работа, исследование почв, сельское хозяйство.

Goncharenko O., Pylytai O. Soil science investigations of Ukrainian scientific-research Institute of social farming (Kyiv) in 1935-1940.

The article is dedicated to the problems of history creation and activity of Ukrainian scientific-research institute of social farming, the analyze of the development of soil science researches in the second half of 30s of the XXth century.

Key-words: agrarian soil science, scientific-research activity, soils investigations, agriculture.

Одержано 15.10.2013.